

STANOVANJE PRVO: DJELOTVORNOST U IZLASKU IZ BESKUĆNIŠTVA, UNAPREĐENJU ZDRAVLJA I KVALITETE ŽIVOTA

SAŽETAK

Stanovanje prvo jedan je od najbolje istraženih i dokumentiranih pristupa iskorjenjivanju beskućništva, utemeljen u ljudskom pravu na adekvatno stanovanje. Upravo zbog tog utemeljenja te brojnih dokaza djelotvornosti Stanovanje prvo podržano je međunarodnim i europskim politikama u području ljudskih prava i borbe protiv siromaštva. U ovom radu predstavljeni su ključni dokazi u prilog učinkovitosti ovog pristupa povezani s ishodima izlaska iz beskućništva i stabilnosti stanovanja, unapređenja mentalnog zdravlja, kvalitete života i isplativosti intervencija. Dostupna istraživanja daju uvjerljive dokaze o prednosti pristupa Stanovanje prvo u odnosu na tradicionalne pristupe u pogledu brzine izlaska iz beskućništva i stabilnosti stanovanja te unapređenja kvalitete života, procjenjivane različitim parametrima. U pogledu unapređenja mentalnog zdravlja i isplativosti intervencija rezultati su mješoviti.

Stručni članak
Primljeno: kolovoz, 2023.
Prihvaćeno: listopad, 2023.
UDK: 365
DOI 10.3935/ljsr.v31i1.563

Dragana Knezić
orcid.org/0000-0001-7822-7780

Rehabilitacijski centar za stres i traumu
Zagreb, Hrvatska

Ključne riječi:

beskućništvo; Stanovanje prvo; pravo na adekvatno stanovanje; mentalno zdravlje; kvaliteta života; isplativost intervencija; borba protiv siromaštva i socijalne isključenosti

UVOD

U lipnju 2021. za vrijeme portugalskog predsjedanja Vijećem Europske unije, donesena je Lisabonska deklaracija o europskoj platformi za borbu protiv beskućništva. Deklaraciji su pristupili Europski parlament, Europska komisija, vlade zemalja članica, Europski gospodarski i socijalni odbor, Europski odbor regija, organizacije civilnog društva, socijalni partneri i gradovi. U ime Vlade Republike Hrvatske deklaraciju je potpisala predstavnica Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike. Potpisnice su se obvezale iskorijeniti beskućništvo u Europskoj uniji do 2030. godine, tako da:

- nitko ne boravi na ulici i u neprimjerenim uvjetima zbog nedostatka pristupačnog, sigurnog i dostojanstvenog kriznog smještaja
- nitko ne boravi u kriznom i privremenom smještaju duže nego što je potrebno za uspješan prelazak u trajne oblike stanovanja
- nitko nije otpušten iz bilo koje institucije (bolnice, zatvora, ustanove socijalne skrbi) bez ponuđenog odgovarajućeg smještaja
- deložacije treba spriječiti kad god je to moguće i nitko se ne iseljava bez pomoći za odgovarajuće stambeno rješenje, kada je to potrebno
- nitko nije diskriminiran zbog toga što je beskućnik/ca.

Potpisnice deklaracije prepoznaju rastući broj dokaza o učinkovitim intervencijama za prevenciju i izlazak iz beskućništva, kao što su pristupi usmjereni na stanovanje (eng. *housing-led*). Nacionalne, regionalne i lokalne vlasti obvezale su se promicati prevenciju beskućništva, pristup trajnom smještaju i pružanje usluga podrške osobama u beskućništvu.

Jedan od najbolje dokumentiranih i istraženih pristupa za izlazak iz beskućništva, koji je usmjeren na stanovanje je **Stanovanje prvo** (eng. *Housing first*). Stanovanje prvo predstavlja pristup i paradigmu u rješavanju problema beskućništva, koji u središte stavlja ljudsko pravo na adekvatno stanovanje. U pristupu Stanovanje prvo osobama koje žive u beskućništvu osigurava se trajno i stabilno stanovanje, neovisno o njihovim povezanim teškoćama i karakteristikama, neuvjetovano primanjem drugih socijalnih, zdravstvenih i obrazovnih usluga te njihovim ishodima, odnosno promjenama kod korisnika (Atherton i Nicholls, 2008.). Suprotno od toga, smatra se da je adekvatno i dostojanstveno stanovanje pretpostavka za pristup programima podrške i potrebnim uslugama, prije svega u redovnom sustavu i pod jednakim uvjetima s ostalim građanima; promjene u zdravstvenom statusu, obrascima ponašanja, socijalnoj integraciji imaju veće šanse i održive su kada se događaju u kontekstu stambene sigurnosti i stabilnosti. Intenzivna podrška i lepeza socijalnih usluga u zajednici uključeni su u intervenciju Stanovanje prvo, ali na dobrovoljnoj osnovi i prema izboru korisnika.

ŠTO JE „STANOVANJE PRVO“?

Stanovanje prvo predstavlja radikalni odmak od pristupa kojima se socijalno stanovanje osobama u beskućništvu uvjetuje sudjelovanjem u tretmanu i postizanjem očekivanih, najčešće od strane eksperata definiranih, ishoda tretmana: apstinencijom, liječenjem psihičke bolesti, stjecanjem kvalifikacije, zapošljavanjem i/ili održanjem zaposlenja. Također je odmak, ali i reakcija na manjkavu uspješnost tzv. stupnjeviteg pristupa (eng. *staircase system*), u kojem osoba koja živi u beskućništvu mora postupno dokazati svoju spremnost za (socijalno) stanovanje (Bežovan, 2013.). Ovi tradicionalni pristupi podrške za izlazak iz beskućništva naglasak stavljaju na individualne disfunkcionalne obrasce ponašanja i deficite, koji dovode do beskućništva i koje se onda prvo moraju otkloniti, da bi osoba mogla biti trajno i stabilno stambeno zbrinuta.

Stanovanje prvo je, za razliku od stupnjeviteg ili »tretman prvo« pristupa, utemeljen u pravima (eng. *rights-based*), budući da nije primarno vođen rizicima koje treba otkloniti i potrebama koje treba zadovoljiti, već pravom na život i odgovarajući životni standard. Time se i fokus premješta s individualnih deficita na strukturne uzroke problema beskućništva, s individualne odgovornosti za promjene u ponašanju i navikama na odgovornost države u jamčenju ljudskih, uključujući socio-ekonomska prava.

Kao pristup utemeljen u pravima, Stanovanje prvo ima utemeljenje u dokumentima i instrumentima zaštite ljudskih prava, i predstavlja način na koji države mogu ispuniti obaveze prema svojim građanima. Smjernice za implementaciju prava na primjereno stanovanje, kao komponentu prava na odgovarajući životni standard Vijeća za ljudska prava Ujedinjenih naroda, eksplicitno sugerira Stanovanje prvo kao mjeru izlaska iz beskućništva i iskorjenjivanja ovog problema (United Nations, OHCHR, 2020.).

Zemlje u kojima se Stanovanje prvo intervencije i programi provode, imaju različite socio-ekonomske kontekste, strukturu i mehanizme socijalne zaštite, stambenu infrastrukturu te rizike od beskućništva. Stoga su i programi različiti i u manjoj ili većoj mjeri odstupaju od izvornog modela, razvijenog u New Yorku (Tsemberis, 2010.). Nekoliko je kriterija koji intervenciju čini usklađenom s vrijednostima i temeljnim pretpostavkama na kojima se temelji pristup **Stanovanje prvo** (Pleace i Bretherton, 2013.; Pleace, 2016.).

- Stanovanje je ljudsko pravo i pristup stanovanju nije uvjetovan promjenom u ponašanju, korištenjem tretmanskih ili drugih usluga podrške. Od osobe u beskućništvu ne očekuje se da zasluži pravo na pristup stanovanju ili zadržavanje tog prava.
- Korisnici imaju kontrolu i pravo izbora, uključujući hoće li koristiti i koje socijalne, zdravstvene i ostale usluge podrške; poželjno je da korisnici imaju pravo izabrati gdje će stanovati.

- Razdvajanje stanovanja od usluga tretmana i podrške. Pored toga što pristanak na tretman i podršku nije uvjet za ostvarivanje i zadržavanje prava na stanovanje, ovo znači i da kada osobi više nije potrebna podrška, ne mora se seliti već zadržava dom koji joj je osiguran u okviru intervencije Stanovanje prvo. Također, ako se odluči preseliti ili otići u drugi oblik smještaja, usluge tretmana i podrške nastavlja koristiti i u novom domu/smještaju. Stanovanje prvo je »na osobu usmjeren« pristup.
- Na raspolaganju je intenzivna, multidisciplinarna podrška u cilju oporavka. Oporavak podrazumijeva više od uključivanja i aktivnog sudjelovanja u tretmanu, kontrole ovisničkog ponašanja i reduciranja simptoma psihičke bolesti. Fokusira se na unapređenje opće dobrobiti, uključujući mentalno i fizičko zdravlje, socijalnu podršku i socijalnu integraciju. Zato su ishodi krajnje individualni i određeni željama i potrebama osobe, njezinim snagama i resursima.
- Vođen je principom smanjenje štete (eng. *harm reduction*). Imajući u vidu da je prestanak pretjeranog konzumiranja alkohola ili droga kompleksni i dugotrajni proces, i da mnogi korisnici neće u njemu biti uspješni, fokus je na smanjenju štete koju prouzrokuje ovisničko ponašanje.
- Pružanje fleksibilne podrške onoliko dugo koliko je potrebna. Korisnicima se ne postavljaju zahtjevi da postignu određene ciljeve, već je podrška individualizirana i usmjerena na osobu te nije ograničena na fiksno vremensko razdoblje.

Intervencije koje su umjerene samo na osiguravanje trajnog smještaja (ili bilo kojeg drugog oblika smještaja) bez ponude usluga zdravstvene, socijalne, obrazovne i praktične pomoći i podrške, iako ih korisnik/ca nije obavezan/na prihvatiti, nije Stanovanje prvo. Također, programi koji se temelje na privremenim/prijelaznim oblicima smještaja, makar oni bili u individualnim, zasebnim stambenim jedinicama, ne mogu se smatrati Stanovanje prvo intervencijom, kao i svi programi i modeli u kojima je stanovanje ograničeno/uvjetovano bilo kojim ponašanjem koje se ne zahtijeva od ostalih stanara.

JE LI „STANOVANJE PRVO“ DJELOTVORNA INTERVENCIJA ZA IZLAZAK IZ BESKUĆNIŠTVA I UNAPREĐENJE ZDRAVLJA I DOBROBITI POGOĐENIH OSOBA?

Izvorni model **Stanovanje prvo** intervencije usmjeren je izlasku iz beskućništva osoba s kompleksnim i višestrukim teškoćama i potrebama, uključujući bolesti mentalnog zdravlja, invaliditet, ovisnosti o alkoholu i/ili drogama (Pleace i

Bretherton, 2013.). Stoga su brojna istraživanja ovog modela bila usmjerena na učinke intervencije *Stanovanje prvo* te povezanost s unapređenjem mentalnog zdravlja.

Znanstvena literatura o utjecaju modela *Stanovanje prvo* na mentalno zdravlje osoba u beskućništvu općenito ukazuje na pozitivne ishode. Ovi ishodi mogu se grupirati u nekoliko kategorija, opisanih u daljnjem tekstu.

Izlazak iz beskućništva i stabilnost stanovanja

Programi *Stanovanje prvo* dosljedno demonstriraju brži izlazak iz beskućništva, veću stabilnost u zadržavanju smještaja u odnosu na »tretman prvo« i stupnjeviti pristup. Rezultati programa u SAD-u i Kanadi ukazuju da između 73% i 88% korisnika programa imaju stabilnost stanovanja u razdoblju od 12 mjeseci do dvije godine. U europskim zemljama bilježi se još i viša stopa zadržavanja i stabilnosti stanovanja za korisnike *Stanovanje prvo* intervencija, od 74% u Engleskoj do čak 97% u Nizozemskoj i 98% u Austriji (Pleace, 2016.; Woodhall-Melnik i Dunn, 2016.). Omogućujući osobama u beskućništvu neposredan pristup trajnom stanovanju, model pomaže u sprječavanju ponovnog beskućništva, što rezultati istraživanja uvjerljivo demonstriraju. Na ovaj način intervencija *Stanovanje prvo* smanjuje faktore stresa i osigurava stabilno okruženje koje može pozitivno utjecati na poboljšanje ishoda u mentalnom zdravlju (Padgett, 2020.). Indirektno, stabilno stanovanje omogućuje i doprinosi boljem pristupu zdravstvenim uslugama, uključujući usluge zaštite mentalnog zdravlja, kako zahvaljujući uklanjanju administrativnih prepreka (posjedovanje identifikacijskih dokumenata), tako i jer egzistencijalna sigurnost oslobađa kapacitete za brigu o zdravlju.

Mentalno zdravlje

Kada su u pitanju učinci *Stanovanje prvo* modela na mentalno zdravlje osoba u beskućništvu, rezultati su mješoviti. Različite studije koriste različite pokazatelje mentalnog zdravlja te se razlikuju u načinima procjene, odnosno mjerenja: od korištenja standardiziranih skala do samo-izvještavanja kvalitativnih pokazatelja. Najčešće se studije fokusiraju na dvije skupine pokazatelja mentalnog zdravlja, koji se mogu pojavljivati istovremeno ili odvojeno: simptome psihičkih bolesti i ovisnost o alkoholu i drogama.

U europskim zemljama, evaluacija projekta **Stanovanje prvo Europa** pokazuje poboljšanje mentalnog zdravlja kod 70% korisnika u Nizozemskoj, 66% u Engleskoj te kod 25% u Škotskoj, prema samo-izvještaju korisnika; smanjenje u korištenju alkohola i droga izvještava 70% korisnika u Nizozemskoj, 65% u Engleskoj i 32% u Danskoj (Busch-Geertsema, 2014.; Pleace, 2016.).

Studija Greenwood i sur. (2020.), koja je na uzorku osoba u beskućništvu u sedam europskih zemalja uspoređivala ishode Stanovanje prvo programa i tradicionalnih pristupa, bilježi manje simptoma psihičkih bolesti kod korisnika Stanovanje prvo programa, i to kod onih koji pokazuju veće zadovoljstvo kvalitetom svog smještaja.

U studijama povedenim u SAD-u i Kanadi bilježe se mješoviti nalazi o učincima koje programi Stanovanje prvo imaju na ishode mentalnog zdravlja i ovisnosti, u smislu da su neke studije pronašle poboljšanja u tim ishodima među korisnicima Stanovanje prvo programa u odnosu na korisnike tradicionalnih usluga, a druge nisu otkrile nikakav učinak Stanovanje prvo programa na te ishode (Woodhall-Melnik i Dunn, 2016.; Kirst i sur. 2020.).

Mješoviti rezultati studija koje su ispitivale učinke Stanovanje prvo intervencija na mentalno zdravlje korisnika može biti posljedica razlika u dizajnu istraživanja i odabranim pokazateljima mentalnog zdravlja, razlika u strukturi korisnika intervencija te razlika u samim intervencijama. Treba ipak napomenuti da je Stanovanje prvo model prije svega namijenjen osobama u beskućništvu s kroničnim, kompleksnim i višestrukim teškoćama, uključujući kronične psihijatrijske bolesti. Zato je i ambiciozno očekivati da ovaj pristup ponudi univerzalno rješenje i lijek. Kada su u pitanju bolesti ovisnosti, također je važno naglasiti da je Stanovanje prvo nenormativan pristup, s fokusom na pravo korisnika na izbor i smanjenje štete koja može nastati kao posljedica tih izbora. Budući da apstinencija nije uvjet za ostvarivanje prava na stanovanje, to također može biti u vezi s učincima modela na ishodima mentalnog zdravlja i ovisnosti.

Kvaliteta života

Stanovanje prvo intervencije povezane su s poboljšanjima ukupne kvalitete života. Stabilan smještaj i usluge podrške mogu poboljšati socijalnu integraciju, poboljšati osobne odnose i povećati pristup zdravstvenoj skrbi i drugim bitnim resursima.

U različitim studijama kvaliteta života mjerena je pomoću raznih ljestvica i proxy varijabli, koje uključuju niz tema koje se obično povezuju s kvalitetom života, kao što su obitelj i prijateljski odnosi, financije i slobodno vrijeme (Woodhall-Melnik i Dunn, 2016.). Neke studije u procjenu kvalitete života uključuju socijalnu integraciju, socijalne odnose i širinu socijalne mreže, prilagodbu u zajednici, uključujući odnose sa susjedima, osjećaj sigurnosti, osjećaj pripadanja i fizičku dostupnost različitih resursa u zajednici.

Općenito, programi Stanovanje prvo pokazuju unapređenje kvalitete života kod korisnika koji su na ovaj način izašli iz beskućništva (Aubry, Nelson i Tsemberis, 2015.; Woodhall-Melnik i Dunn, 2016.; Kirst i sur., 2020.), te većina studija u kojima

je vršena usporedba s tradicionalnim pristupima bilježi statistički značajne razlike u korist intervencije Stanovanje prvo (Stergiopoulos i sur., 2015.; Greenwood i sur., 2020.).

Važna komponenta kvalitete života i dobrobiti osoba s iskustvom beskućništva je socijalna integracija, koju čine tri ključne komponente: a) socijalna podrška, koja može biti formalna i neformalna, b) socijalna uključenost (ili isključenost u zajednicu), koja se odnosi na pozitivne i međusobno zadovoljavajuće odnose sa susjedstvom i neposrednom zajednicom i odsustvo stigmatizacije, te c) ekonomska integracija, koja može podrazumijevati plaćeni rad, ali i druge oblike produktivnih aktivnosti poput volontiranja, hobističkih i kreativnih aktivnosti, neformalnog i formalnog obrazovanja i osposobljavanja te samog traženja posla (Place, 2016.). Stanovanje prvo uvjerljivo pokazuje značajne učinke u doživljenoj socijalnoj podršci i socijalnoj uključenosti osoba s iskustvom beskućništva. Nisu pronađeni podaci u prilog tome da Stanovanje prvo ima kapacitet pomoći osobama u beskućništvu s kompleksnim potrebama da pronađu plaćeni posao. Mora se ipak napomenuti da se korisnici Stanovanje prvo često suočavaju s višestrukim preprekama pri zapošljavanju te da provedena istraživanja rijetko obuhvaćaju razdoblje praćenja duže od dvije godine. Osim toga, Stanovanje prvo je intervencija primarno usmjerena na okončanje kroničnog beskućništva kod osoba s višestrukim i kompleksnim teškoćama, te njihovom socijalnom uključivanju i unapređenju zdravlja i dobrobiti. Kako istraživanja uvjerljivo demonstriraju unapređenje kvalitete života na različitim pokazateljima individualnog i socijalnog funkcioniranja, može se reći da intervencija ispunjava svoju primarnu svrhu.

Isplativost

Podaci iz više studija ukazuju da je Stanovanje prvo isplativa intervencija, u smislu relativne isplativosti u odnosu na druge modele pružanja usluga osobama u beskućništvu te u smislu ušteda u korištenju drugih usluga i u drugim sektorima.

Dostupni podaci o usporedbi troškova Stanovanje prvo i tradicionalnih usluga su mješoviti. Dok neke studije procjenjuju da su troškovi Stanovanje prvo za oko četvrtinu niži u odnosu na tradicionalne usluge (prenoćišta za beskućnike) (Place, 2016.), više studija potvrđuje da su inicijalni troškovi Stanovanje prvo veći od tradicionalnih usluga, no da s vremenom dolazi do kompenzacije kroz uštede u troškovima drugih javnih usluga. Evaluacijski podaci intervencije Stanovanje prvo u Kanadi procjenjuju da je sa svakih 10 kanadskih dolara investicije u Stanovanje prvo uštedi 9,60 dolara troškova u drugim uslugama za korisnike s visoko kompleksnim potrebama, te 3,42 dolara za korisnike s umjereno kompleksnim potrebama (Goering i sur., 2014.). Uštede u troškovima posljedica su manjeg broja hospitalizacija i dana provedenih u bolnici, posebno u psihijatrijskim bolnicama, manjeg broja posjeta

hitnim bolničkim službama, smanjenja u broju procesa pred sudovima i interakcija s penalnim sustavom (Baxter i sur., 2019.; Woodhall-Melnik i Dunn, 2016.).

Pokazatelji isplativosti izrazito ovise o lokalnom kontekstu, o dizajnu same intervencije i karakteristikama korisnika. Veće se uštede javnih sredstava mogu očekivati u zemljama s univerzalnom pokrivenošću zdravstvenim osiguranjem, kao i u zemljama s razvijenim i skupljim sustavom prihvatilišta i prenočišta. Preliminarni rezultati projekta Stanovanje prvo Europa, koji je financiran sredstvima Europske unije u okviru programa PROGRESS, nagovještavaju da je u tri od pet pilotiranih programa osiguravanje privremenog smještaja osobama u beskućništvu skuplje od intervencije Stanovanje prvo u istom vremenskom razdoblju, no dodatna istraživanja su potrebna u europskom kontekstu (Busch-Geertsema, 2013.).

Kada je riječ o isplativosti, nužno je uzeti u obzir i druge ishode Stanovanje prvo intervencije, prvenstveno izlazak iz beskućništva i stabilnost stanovanja. Iako je ambiciozno očekivati da intervencija samu sebe isplati, prikupljen je značajan broj dokaza o uštedama javnih sredstava u drugim uslugama i sektorima, što u kombinaciji s učinkovitošću u poboljšanju sigurnosti i trajnosti stanovanja te unapređenju u zdravstvenim ishodima, kvaliteti života te socijalnoj uključenosti, osobito imajući u vidu da se radi o korisnicima s kompleksnim problemima i kroničnim teškoćama, dovoljno govori u prilog veće društvene isplativosti u odnosu na tradicionalne pristupe.

JE LI „STANOVANJE PRVO“ PRIMJENJIVO U HRVATSKOM KONTEKSTU I SUSTAVU SOCIJALNE SKRBI?

Najprije, Stanovanje prvo nije isključivo u domeni sektora socijalne skrbi, već zahtijeva multisektorski i interdisciplinarni pristup. Zahtijeva koordinirano djelovanje i osiguravanje resursa nacionalne, regionalnih i lokalnih vlasti u osiguravanju smještajnih jedinica te sustava socijalne skrbi, zdravstva, obrazovanja i organizacija civilnog društva u osiguravanju socijalnih i ostalih usluga.

Nažalost, iako je potpisala Lisabonsku deklaraciju i obvezala se promicati pristup trajnom smještaju osobama u beskućništvu, Vlada RH i nadležno ministarstvo nisu tu političku volju pretočile u relevantne strateške dokumente. Nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021. do 2027. godine (Ministarstvo rada mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2021.) ne postavlja nikakav cilj niti predviđa specifičnu mjeru vezano uz smanjivanje ili iskorjenjivanje beskućništva. Kao i za većinu drugih ranjivih skupina, predviđa uglavnom nastavak ili načelno deklarirano unapređenje postojećih prava i usluga. Nadležnosti za osiguravanje smještaja (uglavnom u prenočištima i prihvatilištima,

iako su i drugi oblici smještaja mogući) i dalje je spuštена na jedinice regionalne i lokalne samouprave, bez obzira na njihove fiskalne kapacitete i bez predviđenih mjera kompenzacije. Načelno se predviđaju ulaganja u infrastrukturu JLRS u cilju razvoja i pružanja inovativnih socijalnih usluga »poput programa socijalnog stanovanja za različite skupine (primjerice, beskućnika – ulagat će se u infrastrukturu za adekvatan smještaj/organizirano stanovanje/socijalno stanovanje, zbrinjavanje beskućnika u ekstremnim zimskim uvjetima), te u infrastrukturu namijenjenu socijalnom stanovanju za mlade nakon izlaska iz alternativne skrbi«. Zaključujemo da kad je u pitanju pristup rješavanju beskućništva, dominiraju i dalje tradicionalni pristupi, karitativni ili temeljeni na deficitima i potrebama. Kao pristup temeljen na pravima i usmjeren na snage (eng. *strengths based*), Stanovanje prvo ima snažno utemeljenje u Pravilniku o standardima kvalitete socijalnih usluga (2023.), koji kao jedan od osnovnih principa na kojima se kvalitetne socijalne usluge trebaju temeljiti postavlja osnaživanje korisnika i poštovanje njihovih prava, slobode izbora i samoodređenje.

Prostor za razvijanje i pilotiranje Stanovanje prvo vidimo u suradnji organizacija civilnog društva i jedinica lokalne samouprave. Jedan takav, i za sada prvi, pilot projekt provodi se u Puli. Provodi ga Gradsko društvo Crvenog križa u partnerstvu s Gradom Pula i udrugom Institut Pula. Ovaj je program tek na početku i ima mali broj korisnika te će se njegovi učinci tek pratiti i utvrđivati. Svaki ovakav pilot program svakako bi trebao voditi računa o vjerodostojnosti u implementaciji modela te rigorozno evaluirati i dokumentirati učinkovitost i efikasnost.

ZAKLJUČAK

Pristup i programi Stanovanje prvo imaju veliki dokazani potencijal skraćivanja dužine života u beskućništvu te iskorjenjivanja beskućništva. U hrvatskom kontekstu, jedan od preduvjeta za sustavnu primjenu ovog modela su razdvajanje politika i instrumenata stambenog zbrinjavanja osoba koje žive u siromaštvu od politika i usluga pomoći i podrške u prevladavanju različitih objektivnih i subjektivnih teškoća s kojima se suočavaju. Drugi preduvjet je dosljedna i snažna posvećenost pristupu utemeljenom na pravima (eng. *rights-based*) u oblikovanju i pružanju socijalnih usluga. U međuvremenu, županije, gradovi i općine – koji i inače imaju odgovornost osiguravati stambeno zbrinjavanje osoba koje žive u beskućništvu, u partnerstvu s organizacijama civilnog društva, imaju priliku razvijati, pilotirati i evaluirati programe utemeljene na pristupu Stanovanje prvo.

Stanovanje prvo, uz sve dokaze učinkovitosti i efikasnosti, nije univerzalno i jedino rješenje problema beskućništva. Implementacija ovog pristupa ne znači potpuno ukidanje drugih socijalnih usluga, poput kriznog smještaja i povremenog/pri-vremenog smještaja radi provođenja tretmana i rehabilitacije te smještaja u ustano-

ve socijalne skrbi, kada je to neophodno. No, problemu beskućništva prvenstveno treba pristupiti iz perspektive ljudskog prava na adekvatno stanovanje, a osobama pogođenim beskućništvom omogućiti izbor i kvalitetnu i kontinuiranu podršku.

LITERATURA

1. Aubry, T., Nelson, G. & Tsemberis, S. (2015). Housing first for people with severe mental illness who are homeless: A review of the research and findings from the At Home-Chez soi Demonstration Project. *Canadian Journal of Psychiatry. Revue Canadienne de Psychiatrie*, 60 (11), 467-474. <https://doi.org/10.1177/070674371506001102>
2. Atherton, I. & Nicholls, C. M. (2008). 'Housing First' as a means of addressing multiple needs and homelessness. *European Journal of Homelessness*, 2, 289-303. Preuzeto s: https://dspace.stir.ac.uk/bitstream/1893/9035/1/atherton_ejh2008.pdf (18.5.2023.).
3. Baxter, A. J., Tweed, E. J., Katikireddi, S. V. & Thomson, H. (2019). Effects of Housing first approaches on health and well-being of adults who are homeless or at risk of homelessness: Systematic review and meta-analysis of randomised controlled trials. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 73(5), 379-387. <https://doi.org/10.1136/jech-2018-210981>
4. Bežovan, G. (2013). Stanovanje prvo Europa - projekt socijalnog eksperimenta. *Revija za socijalnu politiku*, 20 (3), 334-337. <https://doi.org/10.3935/rsp.v20i3.1170>
5. Busch-Geertsema, V. (2013). *Housing first Europe: Final Report*. Bremen/Brussels: European Union Programme for Employment and Social Solidarity. Preuzeto s: https://www.gissev.de/filestorage/publikationen/finalreporthousingfirsteurope_2013.pdf (18.5.2023.).
6. Busch-Geertsema, V. (2014). Housing first Europe – Results of a European social experimentation project. *European Journal of Homelessness*, 8, 13-28.
7. Goering, P., Veldhuizen, S., Watson, A., Adair, C., Kopp, B., Latimer, E., Nelson, G., MacNaughton, E., Streiner, S. & Aubry, T. (2014). *National at home/Chez soi final report*. Calgary: Mental Health Commission of Canada. Preuzeto s: https://www.mentalhealthcommission.ca/wpcontent/uploads/drupal/mhcc_at_home_report_national_cross-site_eng_2_0.pdf (18.5.2023.).
8. Greenwood, R. M., Manning, R. M., O'Shaughnessy, B. R., Vargas-Moniz, M. J., Loubière, S., Spinnewijn, F., Lenzi, M., Wolf, J. R., Bokszczanin, A., Bernad, R., Källmén, H., Ornelas, J. & HOME-EU Consortium Study Group (2020). Homeless adults' recovery experiences in Housing first and traditional services programs in seven European countries. *American Journal of Community Psychology*, 65 (3-4), 353-368. <https://doi.org/10.1002/ajcp.12404>

9. Kirst, M., Friesdorf, R., Ta, M., Amiri, A., Hwang, S. W., Stergiopoulos, V. & O'Campo, P. (2020). Patterns and effects of social integration on housing stability, mental health and substance use outcomes among participants in a randomized controlled Housing First trial. *Social Science & Medicine* (1982), 265, 113481. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2020.113481>
10. Ministarstvo rada mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2021). *Nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021. do 2027. godine*. Preuzeto s: <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Glavno%20tajni%C5%A1tvo/Godi%C5%A1nji%20planovi%20i%20strate%C5%A1ka%20izvje%C5%A1%C4%87a/Nacionalni%20plan%20borbe%20protiv%20siroma%C5%A1tva%20i%20socijalne%20isklju%C4%8Denosti%20za%20razdoblje%20od%202021%20do%202027.pdf> (18.5.2023.).
11. Padgett, D. (2020). Homelessness, housing instability and mental health: Making the connections. *BJPsych Bulletin*, 44 (5), 197-201. <https://doi.org/doi:10.1192/bjb.2020.49>
12. Pleace, N. & Bretherton, J. (2013). The case for Housing first in the European Union: A critical evaluation of concerns about effectiveness. *European Journal of Homelessness*. 7, 21-41.
13. Pleace, N. (2016). Housing first guide Europe. Research report. FEANTSA , Brussels: FEANTSA Preuzeto s: https://www.feantsa.org/download/hfg_full_digital1907983494259831639.pdf (18.5.2023.).
14. Pravilnik o standardima kvalitete socijalnih usluga (2023). *Narodne novine* 31/2023.
15. Stergiopoulos, V., Hwang, S. W., Gozdzik, A., Nisenbaum, R., Latimer, E., Rabouin, D., Adair, C. E., Bourque, J., Connelly, J., Frankish, J., Katz, L. Y., Mason, K., Misir, V., O'Brien, K., Sareen, J., Schütz, C. G., Singer, A., Streiner, D. L., Vasiliadis, H. M., Goering, P. N.... At Home/Chez Soi Investigators (2015). Effect of scattered-site housing using rent supplements and intensive case management on housing stability among homeless adults with mental illness: A randomized trial. *JAMA*, 313 (9), 905-915. <https://doi.org/10.1001/jama.2015.1163>
16. Tsemberis, S. J. (2010). Housing first: The pathways model to end homelessness for people with mental illness and addiction manual. *European Journal of Homelessness*. 5 (2), 235-240.
17. United Nations, OHCHR (2020). *Guidelines for the implementation of the Right to Adequate Housing: Report of the special rapporteur on adequate housing as a component of the right to an adequate standard of living, and on the right to nondiscrimination in this context, A/HRC/43/43, (24 February–20 March 2020)*. <https://undocs.org/en/A/HRC/43/43>
18. Woodhall-Melnik, J. & Dunn, J. (2016). A systematic review of outcomes associated with participation in Housing First programs. *Housing Studies*, 31 (3), 287-304. <https://doi.org/10.1080/02673037.2015.1080816>

Dragana Knezić

Rehabilitation Center for Stress and Trauma, Zagreb, Croatia

HOUSING FIRST: EFFECTIVENESS IN EXIT FROM HOMELESSNESS AND THE IMPROVEMENT OF HEALTH AND QUALITY OF LIFE

ABSTRACT

Housing First is one of the best-researched and documented approaches to ending homelessness, grounded in the human right to adequate housing. It is precisely because of this foundation and numerous evidence of effectiveness that Housing First is supported by international and European policies on human rights and the fight against poverty. This paper presents key evidence in support of the effectiveness of this approach related to the outcomes of exit from homelessness and housing stability, improvement of mental health, quality of life and cost-effectiveness of interventions. The available research provides convincing evidence of the advantages of the Housing First approach compared to traditional approaches in terms of the effectiveness of exiting homelessness and the stability of housing, as well as the improvement of the quality of life, assessed by various parameters. Regarding the improvement of mental health and the cost-effectiveness of interventions, the results are mixed.

Key words: homelessness; Housing first; human right to adequate housing; mental health; quality of life; cost-effectiveness of interventions; fight against homelessness i social exclusion

Međunarodna licenca / International License:

Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0.